
TITUS GRAB ▫ Mainz, Njemačka

POVIJEST NJEMAČKIH MUZEJA - MUŠKA POVIJEST.

Pokret za emancipaciju buržoazije devetnaestog stoljeća borio se za građanska i ljudska prava. Od samih početaka prešutno je i temeljito zaobilazio žene. Muškarci su govorili o "građanima", pojmu koji je isključivao žene i sprečavao njihovo sudjelovanje u pokretima za emancipaciju kako u Njemačkoj, tako i u drugim zemljama Europe. Javna sfera postala je muška domena, dok su žene bile izgnane u dodijeljenu sferu doma - kućanskih poslova i brige o djeci.

Ovakva podjela neosporno je oblikovala djelovanje i strukture brojnih novoniklih društava koja su se bavila pitanjima umjetnosti, prirode i kulture, kao i na nove zbirke i muzeje zasnovane na tim i takvim inicijativama. Sve su to bile isključivo muške aktivnosti u kojima žene uopće nisu sudjelovale. Njemački muzeji u devetnaestom stoljeću tako su se razvijali kao proizvod i odraz muške buržoazije u usponu. Muško uporište dodatno su ojačavale pseudoznanstvene teorije koje su tvrdile da žene psihički ili umno poboljšavaju ako se bave intelektualnim radom. Ovakvi stavovi utjecali su na položaj žena u njemačkim muzejima; oni su duboko ukorijenjeni u muškoj svijesti, kao i u onoj samih žena.

RODNO ODREĐENA PODJELA RADA U NJEMAČKIM

MUZEJIMA DANAS. U svakom osmom manjem muzeju danas nalazimo ženu na direktorskom mjestu, što u biti često znači da ona nadzire samu sebe jer je i jedini zaposlenik. U urbanim muzejima srednje veličine žene su zaposlene na svakome desetome mjestu, a u velikim muzejima žene se nalaze na samo 6,6 posto direktorskih mjesta. Samo se područje muzejske edukacije čini lišeno diskriminacije. Od trideset i šest mjesta, njih sedamnaest (to jest, 47 posto) drže žene. Međutim, ako malo bolje pogledamo, vidimo da djelatnik koji se bavi muzejskom edukacijom uglavnom daje informacije o onom što je izloženo, dok u većini slučajeva ne sudjeluje u pripremanju izložbi. Samu profesiju karakterizira njezina posrednička uloga koja reproducira seksističke rodne uloge, gdje se muškarac oslanja na ženu. Na kraju, ne smijemo zaboraviti takozvano neznanstveno osoblje - tajnice, čistačice i sanitarne radnice. One se ne pojavljuju ni u kojoj statistici, što i nije čudno jer im ne prijete muška konkurencija.

Za rodno određene podjele poslova u njemačkim muzejima značajan je ekstremni jaz između kvalifikacija i utjecaja. "Nižim" poslovima - tipkanjem, nadzorom djece - bave se žene, "visokom umjetnošću" muškarci: fetiš lijepog predmeta i njegove prezentacije¹. Ovakav antropocentrizam nužno ima dalekosežne posljedice. Kriteriji prema kojima se temelje, organiziraju i slažu zbirke odražavaju stav onih koji taj posao obavljaju. Kroz izložbe oni komuniciraju svoj specifični *Weltanschauung* ili pogled na svijet. Čak i u nedavno otvorenim ili rekonstruiranim muzejima koji tvrde da su napredni, dominira muško gledište. Na primjer, u Muzeju njemačkog folklora u Berlinu, izuzetno bogatstvo predmeta, uključujući predmete za prerađivanje mlijeka i obradu tekstila, kuhinjska pomagala i pomagala za keramiku kao i vjenčane poklone, dokumentira tradicionalnu žensku sferu. No, umjesto da ilustrira društveni život općenito a rodne uloge pojedinačno, prezentacija opisuje materijale od kojih su predmeti bili napravljeni te raspravlja o regionalnim varijacijama. U rijetkim slučajevima se spominju oni koji su ih proizveli ili koristili. U raspravi o predmetima, društvene kategorije klase i dobi tretirane su nesistematično, dok kategorije roda uopće nema.

Ovakav stav možemo naći u većini njemačkih muzeja koji se bave kulturnom poviješću. Frankfurtski povijesni muzej proveo je ranih sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća reformu projekata i započeo s ispitivanjem glavnih društvenih pitanja prošlosti i sadašnjosti. No, čak i tamo žene su ignorirane do 1978. kada su zaposlenici muzeja, uključujući i direktora-muškarca, odlučili da isprave patrijarhalnu interpretaciju povijesti.

RANE PROMJENE. Frankfurtski povijesni muzej bio je prvi i trenutno je jedini muzej u Njemačkoj koji je pokušao integrirati društvenu dimenziju spola/roda u svoj stalni postav. Pod naslovom *Ženska svakodnevnica i pokret za oslobođenje žena, 1890. - 1980.*, osnovana je nova izložba kako bi se uspostavila ravnoteža s onim odjelima stalnog postava koji se nisu bavili ženskim i muškim pitanjima. Odjele na temu ljubavi, ljepote, obrazovanja, kućnog života, zanimanja, slobodnog vremena i o ženskom pokretu nadopunio je odjel bez imena na temu recentnog razvoja pokreta za oslobođenje žena.

¹ Ursula Hillman, 'Frauen in Museum', Frankfurter Frauenblatt, prosinac 1985./siječanj1986., str. 36-40.

Ni metoda prezentacije izložbe kao i njena edukacijska svrha nisu se prilagođavale tradicionalnim obrascima. Izložbeni predmeti, često vrlo uobičajeni (na primjer, paketići praška za pecivo, obična radna haljina) porijeklom su prvenstveno s buvljaka i privatnih donacija. Video i tonski zapisi intervjua održanih za vrijeme pripreme faze upotpunjavali su izložbu. Pokretu za oslobođenje žena dan je prostor da prezentira materijale i razgovara s posjetiteljima. Otvoreni dani dali su priliku zainteresiranim ženama - i muškarcima - da sudjeluju u svim preliminarnim fazama i utječu na postav. Izložba je bila otvorena 1980., a zatvorena je 1983. pod žaljenja vrijednim okolnostima, zato jer ju je jedna stranka smatrala politički preosjetljivom i od nje napravila jednu od tema predizborne kampanje.

Otprilike u isto vrijeme, žene-umjetnice su također počele tražiti načine prezentiranja svojih radova. Godine 1918. u Bonnu je otvoren prvi ženski muzej za umjetnost u Njemačkoj, koji je i dan danas visoko cijenjen u svijetu ženske umjetnosti u Njemačkoj. Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina dvadesetog stoljeća novi pokret za oslobođenje žena ne samo da je postao svjestan činjenice da su muzeji nosioci antropocentričkih tradicija nego i da mogu biti medij za izražavanje svojih vlastitih kritičkih pitanja. Dokumentirajući svoju povijest, žene su započele preobražaj muzeja. Stvaranje odvojene feminističke infrastrukture dalo je mnogim ženama nadu i optimizam u svladavanje seksističke strukture.

MARGINALIZIRANE ŽENE. U Njemačkoj je bilo nekoliko pokušaja osnivanja ženskih muzeja. Godine 1984. u Wiesbadenu je otvoren ženski muzej izložbom o prošlom i sadašnjem životu žena u gradu. Istovjetan pokušaj završio je neuspjehom u Frankfurtu, no vrlo je vjerojatno da će se ubrzo otvoriti ženski muzej u Stuttgartu.

Unutar etabliranih muzeja također su bili pokrenuti projekti vezani uz tematiku roda, često na inicijativu ženskih djelatnica. Prva izložba nakon frankfurtske održana je u hamburškom Povijesnom muzeju 1985. i bavila se različitim aspektima života žena u Hamburgu od srednjeg vijeka naovamo. Žene koje su uređivale izložbu suočile su se s dva problema: prvo, direktor (muškarac) pokušao je utjecati na neke "prekritične" izjave, i drugo, za pola vremena utrošenog na istraživanje i realizaciju uopće nisu bile plaćene. Druga izložba u Hamburgu postigla je stimulativnije rezultate. Izložba pod nazivom *Skromna i rezignirana*, koju su kreirale dvije žene i mali odbor za podršku, opisivala je život žena u devetnaestom stoljeću. Naglašavala je činjenicu da su žene iz različitih društvenih klasa doživljavale život na potpuno drukčiji način, no u svakom slučaju je pokazala kako žene više nisu ni "skromne" ni "rezignirane"!

Do sredine osamdesetih, broj muzejskih inicijativa vezanih uz tematiku roda strahovito je porastao. Godine 1986.

gradska vlada Hamburga predložila je ambiciozan, no, još uvijek neostvareni, plan - Muzej rada u kojem bi "prezentacija doprinosi i sudbine žena bila središnja tema različitih dijelova izložbe".² Godine 1985. dvije od nekolicine žena na vodećim mjestima u velikim muzejima otvorile su spektakularnu izložbu u Kölnu. Pod nazivom *Nevjesta. Voljena, prodana, trampljena, ukradena*. O ulozi žena interkulturalno, ova prezentacija o ženama i vjenčanjima širom svijeta privukla je nekih sto tisuća posjetitelja. Bila je to jedna od prvih profitabilnih izložaba njemačke etnologije, a njezin katalog postao je best-seller.

U svijetu umjetnosti, izložba *Eva i budućnost* u hamburškom Kunsthalle prikazala je ženske portrete svih stilova, epoha i tema. Popratni tekst naglašavao je društvene aspekte umjetnosti radije negoli ideju umjetnosti radi umjetnosti same. Umjetnice su, pak, dale svoj vlastiti doprinos 750. godišnjici grada Berlina 1987. Nakon nekoliko godina istraživanja, prikazale su nekih stotinjak slika i kipova koje su napravile žene, uglavnom potpuno nepoznate javnosti, iako su djela bila natprosječne kvalitete. Ova izložba, pod nazivom *Prešućeni muzej*, pokušala je razotkriti antropocentrični način na koji se održavaju Berlinski arhivi za umjetnost. Svakako bi mogla poslužiti kao program za druga područja. Ideje za buduće muzeje sve više uključuju ženske interese. Stalni odjel predloženog frankfurtskog Etnografskog muzeja, na primjer, bavit će se ženskim i muškim sferama stvaranja u Zapadnoj Africi.³ Međutim, usprkos tako brojnim inicijativama, prijedlozima i napredovanju, žene se i dalje nalaze na margini muzejskog rada u Njemačkoj.

A ŠTO JE S MUŠKARCIMA? Osam godina nakon prve ženske izložbe u Njemačkoj, 1987. je u Hamburgu otvorena prva izložba o muškarcima. Pod naslovom *Muški poslovi: Slike, Svjetovi, Predmeti*, izložba je prikazivala modele muškog *ponašanja* (npr. junaci i pustolovi, posjetitelji peep-showa, muškarci zainteresirani za tehnologiju, vojnici). Prikazivala je nove ideale muške ljepote, predstavljala predodžbe homoseksualnosti, te raspravljala o ženama kao predmetima muškog pogleda. Izložba je sama po sebi bila ogroman kolaž slika koji je imao namjeru dovesti u pitanje postavku o muškom kao jačem spolu. Umjesto da daje odgovore, prezentacija je prisiljavala posjetitelja da promisi rodnu ulogu muškarca. Izazivajući pitanja, nije samo opisala protekle promjene, već je istovremeno aktivno sudjelovala u samom procesu promjene.

Hamburšku izložbu pripremlilo je privremeno unajmljeno osoblje, a postavljena je u bivšoj tvornici. *Muške veze, muške skupine: Uloga muškaraca interkulturalno* opisivala je muška društva u različitim kulturama i različitim epohama, na primjer, patagonijske Indijance, Wilhelmske oficirske klubove u Njemačkoj, nacističke

² Gutachten Museum der Arbeit, *Inhaltliche Planung und Errichtung. Vorgelegt von der Planungskommission Museum der Arbeit*, Hamburg, 1986.

³ Za detaljnije informacije o planiranoj izložbi možete kontaktirati socijalnog antropologa J. Rajkovic, Leibnizstrasse 12, D-6500 Mainz, Njemačka.

komandose ubojice (SS, SA), katolički kler u Kölnu danas. Zajednička karakteristika ovih klubova jest njihovo isključenje žena iz svojih redova, kao i njihova stroga i često tajna pravila. Izložba u Kölnu bila je jedna od najopširnijih izložaba koju je ikad organizirala njemačka kulturna antropologija. Na žalost, niti novi muški pokret niti homoseksualni pokret nisu dobili prostor. Možda su se organizatori bojali biti previše kontroverzni, iako se i jednaki tretman europskih i ne-europskih kultura već mogao smatrati provokativnim. Bilo kako bilo, druga izložba o muškarcima nije ništa više od prezentacije još uvijek neuobičajene teme pomoću klasičnih etnografskih tehnika.

Prilikom organizacije obje izložbe o muškarcima, žene su bile na većini odgovornih mjesta. Žene su također činile većinu djelatnika koji su pripremali izložbu, dok su izložbe o ženama gotovo isključivo organizirale samo žene.

Ne samo da izložbe o rodnim ulogama u njemačkim muzejima stvaraju žene, već su i posjetitelji uglavnom-posjetiteljice. U Ženskome muzeju u Wiesbadenu postotak muških posjetitelja ne doseže ni dvadeset posto. Druge izložbe o ženama muškarci su jedva i posjetili, a čak ih ni one dvije izložbe o vlastitom spolu nisu uspjele privući: samo jedna trećina posjetitelja bili su muškarci.

Zašto se žene ne boje razmišljati, djelovati i izraziti sebe kroz pojam roda, dok muškarci još uvijek za to ne pokazuju interes? Muškarci izbjegavaju temu rodnih uloga. Osjećaju nedefiniranu prijetnju u raspravi o rodnim ulogama i izbjegavaju se suočiti s njom. Muškarci su skloni gledati na probleme roda kao na žensko pitanje i poriču postojanje muških pitanja. U biti, "muškarcima bi bilo u interesu da preispitaju svoju vlastitu rodnju ulogu i sliku o sebi, te da razviju nove perspektive",⁴ kako u svakodnevnom životu, tako i u muzejima.

Po mome mišljenju, nužna su dva koraka za promjenu seksističke strukture njemačkih muzeja. Kao prvo, muškarci moraju postati svjesni važnosti rodnog određenja. Kao drugo, moramo početi raditi na svojoj vlastitoj muškoj povijesti. Takve promjene za nužnu posljedicu bi mogle imati gubitak nekih privilegija, no, na drugi pogled, jasno je da ćemo profitirati iz prilike da otkrijemo kvalitete koje smo morali potiskivati i poricati već dugo vremena. Naši prvi pothvati trebali bi uzeti sve veći broj ženskih inicijativa za polazišnu točku. Tada bismo, na temelju jednakog znanja o oba spola, mogli započeti dijalog koji bi osigurao trajno utjelovljenje rodnih uloga kao muzejske teme.

Preuzeto iz: Grab, Titus. "Women's concerns are men's concerns": gender-roles in German Museums. // Focus on women. Museum (UNESCO, Pariz), br. 171, 1991.

Prijevod s engleskog jezika: Antonija Primorac

4 Hans-Hermann Groppe i Herbert Hötte, *Männersache: Männerobjekte, -welten, -bilder*, Hamburg, rukopis, 1986.